

Totutuuko imperiumin vastaisku?

Alpo Juntunen: *Venäjän imperiumin paluu*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, 2009. 162 s.

Alpo Juntunen on Maanpuolustuskorkeakoulun pätevimpiä Venäjä-asiantuntijoita. Hän on ennenkin sivistänyt suomalaisia Venäjän geopolitiikkaa avaamalla. Uusin tutkimus, *Venäjän imperiumin paluu* menee – kuten nimestä voi päätellä – johtopäätöksissään vielä paljon pidemmälle kuin aikaisemmat Juntusen teokset. Onko virallisesti kansallisvaltiota rakentava Venäjä, kaikki ”sosialistiset neuvostotasavallat”, siis reunavaltionsa menettänyt idän ”ohjattu demokratia” paradoksaalisesti matkalla kohti imperiumia?

Venäjän imperiumin paluu on pedantia ja olennaisiin kuvioihin keskittyvää ”imperiumitutkimusta”. Tästä tutkimusmallista Juntunen ottaa kiinni heti esipuheessaan: ”Venäjä on vahvistunut ja palannut perinteisen valtiopoliittikan harjoittajaksi. Siksi katson imperiumitutkimuksen olevan käyttökelpoinen malli kolmannen vuosituhannen Venäjän tutkimukselle. Tutkimuksen pääpaino on Venäjän sotilaspolitiikassa ja tavoitteena on ollut luoda kokonaiskuva tekijöistä, jotka ovat mahdollistaneet ’imperiumin paluun’”.

Neuvostoimperiumi ja Venäjän sotapotentiaali

Juntunen lähtee liikkeelle tyyppillisten geopolitiikan peruskuvioiden kautta esittelemällä suuren ja mahtavan maan, sen maantieteelliset rajat, talouden ja

monikansallisen väestön. Neuvostoliiton yliopistoissa geopolitiikka tunnettiin sivumennen sanoen usein oppiaineena nimellä ”Poliittinen maantiede”. Luvut ja tilastot ovat mahdollisimman luotettavia – myös luettavia! – ja lähdeaineisto pääosin venäjänkielistä. Venäjä on kautta historian ollut eräänlainen laajeneva mannerimperiumi, joka on ottanut uusia alueita haltuun ja hallintaan asuttamalla niille venäläisväestöä. Erityisesti Neuvostoliitto oli esimerkki tällaisesta imperiaalisesta vallankäytöstä. Venäläisyyttä juurrutettiin valtakunnan reuna-alueilla turvaamaan rajoja ja rakentamaan tälläkin tavalla sotilaallisesti vahvaa imperiumia, jonka reunamilla asuu luotettava venäjää puhuvia maanmiehiä. Aina omat rajat eivät enää riittäneet, vaan kaksinaapaisessa USA-NL-valtiopoliitikassa piti USA:n ylivaltaan vastata viemällä neuvostojoukkoja niin Itä-Euroopan ”sosialistisiin veljesmaihin” kuin joskus vähän kauemmaksikin.

Neuvostoimperiumilla oli omat haaransa ja lonkeronsa monilla mantereilla, vaikka merentakaiset siirtomaat puuttuivatkin. Kansainväliseen solidaarisuuteen kuului itsestään selvästi paitsi ns. sosialismin puolustus, myös aseellinen ja sotilaallinen avunanto ja yhteistyö, mikä ei kuitenkaan esimerkiksi Suomen suhteen ulottunut edes niihin kuuluisiin yhteisiin sotaharjoituksiin, jotka UKK-Kekkonen torjui kohteliaasti YYA-Suomessa. Mutta mielestäni Juntunen imperiumin paluu ajatuksille voi juuri tämän historian valossa heittää vasta-argumentin: eikö supravallan mahti, globaali neuvostoimperiumi ja sen hegemonia ole mennyttä aikaa?

Venäjän imperiumin paluu -kirjan ammattimaisinta analyysia edustaa 20-sivuinen luku ”Venäjän sotilaallinen kyky globalisaation aikakaudella”. Siinä esitellään selkeästi Venäjän armeijan rappiotila, 1990-luvun alussa romahtaneet puolustusmenot ja asevoimien arvostuksen lasku – kuten presidentti Putinin kausina pikku hiljaa palautunut auktoriteettiasema yhteiskunnassa. Erityisesti vuonna 2003 alkanut asevoimien reformi on ollut tärkeä ja lännessä ehkä turhan vähälle huomiolle jäänyt uusisänmaallisuutta voimistava tekijä. Silti, jos verrataan Venäjän puolustusbudjettia vuonna 2006, maa jäi 24 miljardilla dollarillaan reippaasti jälkeen paitsi USA:sta (550 miljardia), myös Englannista (51 miljardia), Japanista, Ranskasta, Saksasta, Kiinasta ja Intiastakin (25 miljardia). Totta on kyllä sekin, että varsinaiset puolustusmäärärahat ovat vuosina 2006–2009 peräti kaksinkertaistuneet! Mutta armeijan tilastoja ja vahvuutta tarkasteltaessa ei mielestäni ole ainakaan vielä perusteltua puhua aluelaajenuksista tai imperiumin palauttamisesta sotilaallisessa mielessä. Kysymys on enemmänkin suurvallan halusta modernisoida sotakalustonsa, siirtyä pikku hiljaa massa-armeijasta ammattiarmeijaan ja nostaa asevoimien tekninen taistelukyky lännen tasolle. Samoin se johtopäätös, että Juntunen näkee Tšetšenian ja Georgian sotien nostaneen presidentit ”imperiumin johtajiksi”, on aika keinotekoinen. Sotiminen ja uhoaminen Kaukasuksella on ollut aikamoista tunarointia eikä imperiumin henki ole niiden kautta ylevöittänyt presidenttejä (vrt. Stalinin maine sotapäällikkönä) tai elähdyttänyt kansanjoukkoja,

vaikka suuri enemmistö sotia tukikin.

”Ohjattu demokratia” vallan välineenä

Juntusen tutkimuksen eräs ydinkysymys on maantieteen, talouden ja sotapotentiaalin esittelyjen ohella myös ”ohjattu demokratia”, jonka analyysiin hän on uhrannut kolmisenkymmentä sivua. Hyvä niin, sillä suomeksi termiä on loppujen lopuksi käsitelty varsin niukasti. Ohjatun demokratian perusperiaatteet lähtevät Venäjän Federaation perustuslaista ja näkyvät hallinnon ja vallanjoon järjestelyissä – periaatteessa hyvin vertikaalissa ja ylintä valtakäyttäjää suosivassa mallissa.

Ohjatun demokratian oloissa Venäjän presidentillä on lähes keisarilliset valtaoikeudet: sekä duuma että hallitus ovat hänen ohjattavissaan. Hän voi halutesaan johtaa hallituksen istuntoja ja turvallisuusneuvostoa, erottaa ja nimittää keskeiset viranhaltijat, määrätä alueiden kuvernööriehdokkaat ja erottaa myös hallituksen. Byrokraattiseen traditioon kuuluu vahva virkavalta ja 2000-luvulla vahvistunut erityiselin – ns. presidentin hallinto (tai ”kanslia”). Se ja turvallisuusneuvosto ovat todellisia valtakäyttäjiä ja presidentin suorassa ohjauksessa. Alueiden itsenäisyys ja valta, jota tietyissä mielessä lisättiin vielä 1990-luvun sekasorron vuosina, on käytännössä kutistunut olemattomiin. Tämä seikka merkitsee paljon myös esimerkiksi eri kansallisuuksien ja etnisten vähemmistöjen itsemääräämisoikeuksien toteutumiselle.

Ohjatun demokratian ideologinen kehittelijä on ollut presidentin hallinnon varakansliapäällikön pestiä hoitanut taloustieteilijä Vladislav Surkov. Hän on harmaa eminenssi, jolla on paljon

vaikutusvaltaa tulevaisuuden Venäjää kehiteltäessä. Ohjattuun demokratiaan kuuluu erottamattomasti uuden Venäjän kansakunnan rakentamista innoittava uusisänmaallisuus ja Venäjän suuruuden aikojen nostaminen historian oppikirjojen sivuille. On menty niinkin pitkälle, että presidentin hallinto ja lähipiiri on alkanut ottaa yksinoikeuden tuleviin historiantulkintoihin, mihin tiedemiespiirit ovat onneksi reagoineet voimakkaan kriittisesti. Näin tapahtui esimerkiksi kesällä 2009 kun presidentti Medvedev perusti ns. ”Historian vääristelyä tutkivan komission”. Vaarana on, että ”ohjattu historia” häivyttää monikulttuurisuuden näkökulman – konfliktit, ristiriidat, sorron ja vaikkapa sen kansallisuuksien heräämisen, nousun ja kulttuurisen renessanssin, mikä liittyi esimerkiksi Neuvostoliiton hajoamiseen. Kun kirjallisuudessa, taiteessa ja vaikkapa valkokankaalla luodaan uutta isänmaallista yhtenäisyyskulttuuria ja rakennetaan uusia myyttejä nimenomaan venäläisen kansallisvaltion rakentamiseksi, unohdetaan ”ne toiset”, Venäjän ikuinen monikansallisuus. Näin uusisänmaallisuus sulkee helposti piiristään pois maahanmuuttajien ja vähemmistöjen monikulttuurisuutta ja venäläisille ”outoja tapoja”, mitkä voidaan nähdä menneen maailman jäänteinä. Samalla tavalla toimittiin käytännössä hyvin usein jo neuvostoimperiumin oloissa vaikkapa suhteessa Keski-Aasian valtioiden islam-uskontoa harjoittaviin kansoihin.

Jos ajatellaan, että nykyinen valtapuolue Yhtenäinen Venäjä on maan todellinen valtakäyttäjä, niin ohjattu demokratia on silloin tämän uuden puolueen ja sen eliitin, ”Pietarin poikien” kansalle tarjoama hallintomalli. Jos mallia vertaa Neuvostoliiton kommu-

nistisen puolueen harjoittamaan kontrollivaltaan, ”demokraattiseen sentralismiin”, ero on häviävän pieni. Ehkäpä merkittävin myönnytys ”demokratialle” on siinä, että pienet oppositiopuolueetkin (kommunistit, liberaalidemokraatit jne) sallitaan! En ole muuten havainnut missään perusteellisemmassakaan lehtikirjoituksessa ohjatun demokratian kytkemistä demokraattiseen sentralismiin, mikä minusta voisi olla hedelmällinen vertailulähtökohta menneen ja nykyisen mallin tarkastelulle.

Mutta onko Venäjän imperiumin vastaisku jo todellisuutta? Ovatko uuden Venäjän keinot todella imperiaaliset ja sen tavoitteet maailmanpolitiikassa imperialistiset? Onko sillä aluevaatimuksia, jotka tähtäävät vaikka Neuvostoliiton maantieteelliseen paluuseen? Ei ole. Georgian sota, riidat Ukrainan tai Viron kanssa tai maan sisäinen konflikti – Tšetšeniän julma sota – eivät tähtää aluelaajennuksiin, vaikka niissä suurvallan ääni ja hegemoniatavoittelu näkyvät. Pääasiassa Venäjä turvaa nyt vallitsevat rajansa, keskittyy kansallisvaltionsa rakentamiseen ja käyttää luonnonvarojaan, kaasua ja öljyä, hegemoniansa palauttamiseen maailmankartalla. Tämä geo- ja talouspolitiikka saattaa olla äärettömän lyhytnäköistä. Eikä kukaan tietenkään voi ennakoida ryhtyvätkö Pietarin pojat, uusrikas eliitti, uusisänmaalliset upseerit ja turvallisuuspalvelu vastaisuudessa todelliseen – tai esimerkiksi taloudelliseen? – imperiumin vastaiskuun. Toistaiseksi Alpo Juntusen hahmottelema skenaario on kuitenkin mielestäni vielä eräs mahdollinen paperiversio muiden joukossa, ei todellisuutta.

Pentti Stranius